

حقوق مردم در اندیشه سیاسی امام خمینی

با توجه به نکته فوق و نقش اصلی مردم ایران در پیروزی انقلاب اسلامی و تأسیس جمهوری اسلامی ایران، بسیار طبیعی است که در نظام جدید حقوق و مطالبات مردم مورد توجه قرار گیرد و پایه و اساس جمهوری اسلامی ایران باشد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به این نکته توجه شده و تمام ارکان حکومتی اعم از رهبری، ریاست جمهوری، نمایندگان مجلس، اعضای شوراهای، رئیس قوه قضاییه، وزراء، شهرداران و... با انتخاب مستقیم یا غیرمستقیم مردم شکل می‌گیرد و با نظر آنان نظام جدید تبلور می‌یابد. تمام مسایل فوق مربوط به حق انتخاب است که بیشتر شکل سیاسی دارد، در حالی که مردم علاوه بر این، حقوق دیگری هم دارند که باید مورد توجه قرار گیرد.

انقلاب اسلامی ایران با تکیه بر سه عامل اصلی به پیروزی رسید و توانست یک رژیم قدرتمند نظامی را که متکی بر حمایت‌های بین‌المللی و به‌ویژه دو ابرقدرت غرب و شرق بود، به زیر بکشد. این سه عامل شامل ایدئولوژی اسلامی، مردم و رهبری بود که ترکیب آن‌ها باعث به وجود آمدن مهم‌ترین پدیده سیاسی قرن بیست و یکم شد. نقش مردم در پیروزی انقلاب با بررسی‌های دقیق‌تر نمود بیشتری نسبت به دو عامل دیگر دارد، زیرا در مقطع خردادماه ۱۳۴۲ که شروع نهضت اسلامی است، رهبری و ایدئولوژی اسلامی وجود داشت اما هنوز مردم به‌صورت کامل به نهضت نپیوسته بودند و آگاهی بخشی امام توده‌ای نشده بود و به همین دلیل نهضت با شکست مواجه شد و امام خمینی دستگیر و تبعید گردید.

انقلاب اسلامی به طور واضح در بیانات و عملکرد ایشان دیده می‌شد و در لحظات مهم و حساس مورد تأکید قرار می‌گرفت. اوج این تأکید در زمان صدور فرمان هشت ماده‌ای است که بعد از حدود چهار سال حکومت و تجربه اندوزی در زمینه دولت‌داری و مواجهه با چالش‌های روبرو از قبیل جنگ تحمیلی، تروریسم گسترده و توطئه‌های گوناگون داخلی و خارجی حاصل می‌شود.

چالش‌های مذکور که از بزرگ‌ترین خطرات برای نظام نوپای ایران به حساب می‌آمد، به طور ناخواسته خشونت‌هایی را به نظام جمهوری اسلامی ایران تحمیل کرد تا جایی که دغدغه عدم رعایت حقوق مردم در منظر عمومی قرار گرفت. فشارهای ناشی از جنگ تحمیلی و جنایات بی‌سابقه منافقان در ترور و نفوذ در میان ارگان‌ها مقابله‌ای را تحمیل می‌کرد که خود به خود و به طور خودناآگاه در شأن نظام جدید نبود و به این دلیل با درک این مسأله امام خمینی فرمان هشت ماده‌ای را صادر کرد که این نقطه ضعف حکومت را از بین ببرد.

مخاطب فرمان هشت ماده‌ای امام در درجه اول قوه قضاییه و سپس ارگان‌های اجرایی، نظامی و امنیتی است. ایشان در ابتدا به تهیه قوانین شرعی و قوانین قضایی که مورد ابتلای عمومی است تأکید می‌کند و رسیدگی به صلاحیت قضات و دادستان‌ها و دادگاه‌ها را مورد توجه قرار می‌دهد تا حقوق مردم ضایع نشود.

امام خمینی سپس می‌گوید: «رسیدگی به صلاحیت سایر کارمندان و متصدیان امور، با بی‌طرفی کامل بدون مسامحه و بدون اشکال تراشی‌های جاهلانه که گاهی از تندروها نقل

از جمله این حقوق، حقوق شهروندی، حق انتخاب شغل، حق انتخاب محل سکونت، حق داشتن کرامت انسانی، حق انتقاد، حق آزادی بیان و قلم، حق احترام به حریم خصوصی، رعایت حقوق زنان، حقوق تساوی در مقابل قانون، حق تعیین سرنوشت، حق آزادی فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و برخورداری از امکانات رفاهی، بهداشت و آموزشی، حق برخورداری از احساس امنیت اجتماعی، حق انتخاب کردن و انتخاب شدن در مسؤولیت‌های مهم سیاسی، حق داشتن محیط زیست سالم و... در یک کلمه حق الناس می‌باشد که در انقلاب مشروطیت نیز مورد توجه قرار گرفته بود.

در اندیشه سیاسی اسلام حقوق مردم و به عبارت دیگر، حق الناس تا جایی اهمیت پیدا کرده است که حتی بر حق... نیز برتری دارد، زیرا خداوند متعال تصور در انجام عبادات را می‌بخشد ولی از حقوق مردم بدون رضایت آنان نمی‌گذرد و گذشت صاحب حق را برای گذشت خویش شرط می‌داند. نقش سیاسی امام خمینی که برگرفته از دین مبین اسلام است، بر مبنای رعایت حقوق مردم و توجه به حق الناس شکل گرفته و حساسیت بالای ایشان را نسبت به این موضوع نشان می‌دهد. توجه امام به رعایت حقوق مردم تا جایی است که ایشان بقای نظام جمهوری اسلامی ایران را منوط به حفظ حقوق مردم می‌داند و عدم توجه به آن را بزرگ‌ترین آسیب و خطر برای انقلاب و نظام تلقی می‌کند تا جایی که این خطر را عامل سقوط نظام به حساب می‌آورد.

این تفکر امام خمینی از قبل و بعد از پیروزی

می‌شود، صورت گیرد تا در حالی که اشخاص فاسد و مفسد تصفیه می‌شوند، اشخاص مفید و مؤثر با اشکالات واهی کنار گذاشته نشوند. میزان حال فعلی اشخاص است با غمض عین از بعضی لغزش‌هایی که در رژیم سابق داشته‌اند، مگر آن که با قراین صحیح معلوم شود که فعلاً نیز کارشکن و مفسدند.»^(۱)

این بخش از فرمان به دلیل تندروری‌هایی بود که در گزینش ادارات دولتی و سایر ارگان‌ها انجام می‌شد و نارضایتی بیش از حدی را ایجاد می‌کرد. امام خمینی در بخش سوم از فرمان هشت ماده‌ای به عمل به عدل اسلامی در قوه قضاییه اشاره کرده و تأکید می‌کند عمل به عدل اسلامی مخصوص به قوه قضاییه و متعلقات آن نیست، که در سایر ارگان‌های نظام جمهوری اسلامی از مجلس و دولت و متعلقات آن و قوای نظامی و انتظامی و سپاه پاسداران و کمیته‌ها و بسیج و دیگر متصدیان امور نیز به‌طور جدی مطرح است و احدی حق ندارد با مردم رفتار غیراسلامی داشته باشد. امام در این بند می‌گوید باید ملت از صحت قضا و ابلاغ و اجرا و احضار، احساس آرامش قضایی نمایند و احساس کنند که در سایه احکام عدل اسلامی جان و مال و حیثیت آنان در امان است.»^(۱)

در بند چهارم فرمان، امام خمینی هم چنان به حقوق قضایی مردم تأکید می‌کند و می‌گوید: «هیچ کس حق ندارد کسی را بدون حکم قاضی که از روی موازین شرعیه باید باشد توقیف کند و یا احضار نماید، هرچند مدت توقیف کم باشد. توقیف یا احضار به عنف جرم است و موجب تعزیر شرعی است.»^(۱)

از تندروری‌هایی که در ابتدای انقلاب صورت گرفت، مصادره غیرشرعی و غیرقانونی اموال افراد بود که به اتهام طاغوتی یا ضدانقلاب بودن انجام می‌گرفت. این روش تا جایی پیش رفت که حتی بعضی از روحانیون طرفدار انقلاب را نیز به انتقاد واداشت. امام خمینی برای رفع این نقیصه در بند ۵ فرمان هشت ماده‌ای چنین آورد:

«هیچ کس حق ندارد در مال کسی چه منقول و چه غیرمنقول و در مورد حق کسی دخل و تصرف کند یا توقیف و مصادره نماید مگر به حکم حاکم شرع، آن هم پس از بررسی دقیق و ثبوت حکم از نظر شرعی»^(۱)

همان‌گونه که قبلاً اشاره شد جنایات و ترورهای سازمان مجاهدین خلق که تعداد زیادی از مسؤولان و مردم را شامل می‌شد و هم‌چنین نفوذ اطلاعاتی آنان در دستگاه‌های مختلف، باعث ایجاد جو نا امنی و شک و تردید در میان انقلابیون شده بود، به گونه‌ای که از اعتماد در میان برادران و خواهران کاسته شده و هیچکس نمی‌توانست به‌طور کامل به فرد دیگری که از قبل او را نمی‌شناخته، اعتماد کند. این جو نا امنی باعث بعضی اقدامات امنیتی غیرانسانی از جانب دستگاه‌های ذیربط شده بود که حقوق مردم را خدشه دار می‌کرد و جو بسیار بدی را در جامعه ایجاد کرده بود. امام خمینی برای مقابله با این پدیده نامطلوب بند ۶ فرمان هشت ماده‌ای را به این موضوع اختصاص داد و چنین نوشت:

«هیچ کس حق ندارد به خانه یا مغازه یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آن‌ها وارد شود یا کسی را جلب کند، یا به نام کشف جرم یا ارتکاب گناه تعقیب و مراقبت نماید و یا نسبت به فردی

نظام جمهوری اسلامی از روی خطا و اشتباه به منزل شخصی یا محل کار کسی وارد شدند و در آن جا با آلات لهو یا آلات قمار و فحشا و سایر جهات انحرافی مثل مواد مخدره برخورد کردند، حق ندارند آن را پیش دیگران افشاء کنند، چرا که اشاعه فحشا از بزرگ‌ترین گناهان کبیره است و هیچ کس حق ندارد هتک حرمت مسلمان و تعدی از ضوابط شرعیه نماید. فقط باید به وظیفه نهی از منکر به نحوی که در اسلام مقرر است عمل نمایند و حق جلب یا بازداشت یا ضرب و شتم صاحبان خانه و ساکنان آن را ندارند و تعدی از حدود الهی ظلم است و موجب تعزیر و گاهی تقاص می‌باشد.» (۱) ایشان در ادامه موضوع قاچاقچیان مواد مخدر و توزیع‌کنندگان آن را از مسأله قبل جدا نموده و در مورد آنان می‌گوید:

«و اما کسانی که معلوم شود شغل آنان جمع مواد مخدره و پخش بین مردم است، در حکم مفسد فی الارض و مصداق ساعی در ارض برای فساد و هلاک حرث و نسل است و باید علاوه بر ضبط آنچه از این قبیل موجود است آنان را به مقامات قضایی معرفی کنند.» (۱)

نکته جالب این‌که امام خمینی در ادامه این بند باز هم بر امنیت قضایی مردم و رعایت حقوق آنان تأکید می‌کند و حفظ حرمت زندگی خصوصی افراد را به قضات توصیه می‌کند. ایشان در این مورد چنین می‌گوید:

«و هم چنین هیچ کس از قضات حق ندارند ابتداءً حکمی صادر نمایند که به وسیله آن مأموران اجرا اجازه داشته باشند به منازل یا محل‌های کار افراد وارد شوند که نه خانه امن و تیمی است و نه محل

اهانت نموده و اعمال غیرانسانی اسلامی مرتکب شود، یا به تلفن یا نوار ضبط صوت دیگری به نام کشف جرم یا کشف مرکز گناه گوش کند و یا برای کشف گناه و جرم هرچند گناه بزرگ باشد، شنود بگذارد و یا دنبال اسرار مردم باشد و تجسس از گناهان غیرنماید یا اسراری که از غیره او رسیده ولو برای یک نفر، فاش کند. تمام این‌ها جرم و گناه است و بعضی از آن‌ها چون اشاعه فحشا و گناهان از کیایر بسیار بزرگ است و مرتکبین هر یک از امور فوق، مجرم و مستحق تعزیر شرعی هستند و بعضی از آن‌ها موجب حد شرعی می‌باشد.» (۱) امام خمینی در بند هفت، فرمان برخورد قاطع ولی با احتیاط را با تروریست‌ها و براندازان نظام را که مفسد فی الارض و محارب با خدا و رسول می‌باشند، توصیه می‌کند و در عین حال رعایت ضوابط شرعی و موافق دستور دادستان‌ها و دادگاه‌ها را تأکید می‌کند و سپس، می‌گوید تعدی از حدود شرعی حتی نسبت به آنان نیز جایز نیست.

ایشان در این بند هم‌چنین می‌گوید: «مأمورین باید خارج از حدود مأموریت که آن هم منحصر است به محدوده سرکوبی آنان حسب ضوابط مقرر و جهات شرعیه، عملی انجام ندهند.» (۱)

امام در بخش دیگری از این فرمان حفظ حرمت و آبروی افراد را مدنظر قرار می‌دهد و افشای گناهان مخفی دیگران را منع می‌کند و آن را اشاعه فحشا که از بزرگ‌ترین گناهان است، معرفی می‌کند.

امام خمینی در این زمینه و در ادامه بند ۷ فرمان هشت ماده‌ای چنین می‌گوید:

«مؤکداً تذکر داده می‌شود که اگر برای کشف خانه‌های تیمی و مراکز جاسوسی و افساد علیه

توطئه‌های دیگر علیه نظام جمهوری اسلامی، که صادرکننده و اجراکننده چنین حکمی مورد تعقیب قانونی و شرعی است.» (۱)

امام خمینی سپس و در بند ۸ فرمان هشت ماده‌ای برای جبران بعضی از خطاها و ظلم‌هایی که به مردم شده است، رئیس دیوان عالی کشور و جناب آقای نخست وزیر را موظف به تعیین هیئت‌هایی می‌کند تا ملت، شکایات خود را در مورد تجاوز و تعدی مأمورین اجرا به آن‌جا ببرند و آنان گزارش خود را به دو مقام بالا منعکس نمایند تا آنان متجاوزین را موافق با حدود و تعزیرات شرعی مجازات کنند.

در بخش آخر فرمان هشت ماده‌ای در واقع امام تکلیف مردم و حکومت را روشن می‌کند و نحوه ادامه حکمرانی را که می‌توان آن را حکمرانی خوب نامید، بیان می‌کند. در حکمرانی خوب قانون حاکم است و مردم از تمام حقوق مادی و معنوی برخوردار هستند و زندگی را در آسایش و آرامش کامل سپری می‌کنند. امام خمینی در این زمینه چنین فرمان می‌دهد:

«باید همه بدانیم که پس از استقرار حاکمیت اسلام و ثبات و قدرت نظام جمهوری اسلامی با تأیید و عنایات خداوند قادر کریم و توجه حضرت خاتم الاوصیا و بقیه اله ارواحنالمقدمه‌الفداء و پشتیبانی بی‌نظیر ملت متعهد ارجمند از نظام و حکومت، قابل قبول و تحمل نیست که به اسم

انقلاب و انقلابی بودن خدای نخواستہ به کسی ظلم شود و کارهای خلاف مقررات الهی و اخلاق کریمه اسلامی از اشخاص بی‌توجه به معنویات صادر شود.»

ایشان چنین ادامه می‌دهد:

«باید ملت از این پس که حال استقرار و سازندگی است احساس آرامش و امنیت نمایند و آسوده خاطر و مطمئن از همه جهات به کارهای خویش ادامه دهند و اسلام بزرگ و دولت اسلامی را پشتیبان خود بدانند و قوه قضاییه را در دادخواهی و اجرای عدل و حدود اسلامی در خدمت خود ببینند و قوای نظامی و انتظامی و سپاه پاسداران و کمیته‌ها را موجب آسایش و امنیت خود و کشور خود بدانند.»

فرمان هشت ماده‌ای امام در واقع تدوینگر نحوه حکومت در آینده است و چگونگی حکمرانی خوب را به نمایش می‌گذارد. حکمرانی و حکومتی که تمامی حقوق مردم را در ابعاد مختلف تأمین می‌کند و آسایش و آرامش جامعه را به دنبال دارد. امید است در آینده و در فرصت‌های دیگر باز هم به این مقوله مهم بپردازیم و کاوش بیشتری در این زمینه با اهمیت داشته باشیم.

دکتر سید محمد صدر

منابع

۱. صحیفه امام، چاپ اول، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸: ۱۷: ۱۴۳-۱۳۹.